

पियानो शिक्षिका, जेलिनेक र नोबेल पुरस्कार

त्रिंकी श्रेष्ठ

अड्तीस वर्षीया शिक्षिका र सत्र वर्षीय छात्रबीच रतिरागात्मक प्रेम । के तिनीहको सम्बन्ध शाश्वत प्रेममा बदलिन सक्ला ? सन् २००४को नोबेल पुरस्कार विजेता एल्फ्रेड जेलिनेकको सर्वाधिक लोकप्रिय उपन्यास 'पियानो शिक्षिका'मा यो प्रश्नको सुन्दर व्याख्या गरिएको छ ।

भियना कन्जर्भेटरीकी पियानो शिक्षिका एरिका कोहुट निकै रहरलाग्दी छिन् । सामु पर्ने पुरुषलाई त मन थाम्ने गाह्रो छ । छात्र वाल्टर क्लेमेर पनि के कम विदेशी मुलाजस्तै हलक्क बढेको सत्र वर्षीय यो पति सुन्दर, सुगठित र प्रतिभाशालीमात्र छैन, निकै लोकप्रिय पनि छ । उमेरले छोरासरहको छात्रको अनुरागमा शिक्षिका कसरी फस्न पुगिछिन् त हँ ? जेलिनेकले यहाँनिर सामाजिक र पारिवारिक जीवनमा पुँजीवादी व्यवस्थाको सम्बन्धबारे परोक्ष व्याख्या गरेकी छिन् ।

एरिका त्यो हुन चाहन्न् जो उनकी आमा चाहन्छिन् । आमाको पूर्ण नियन्त्रणको साचोमा ढालिएको छ उनको जीवन । उपन्यासको एउटा परिच्छेदमा जेलिनेक लेखिछन् 'आमाचाहिँ छोरीको जिन्दगी आफैँ उपयोग गर्न चाहन्छिन् ।' एरिका प्रसिद्ध कन्सर्ट पियानो वादक बनेको हेर्न चाहन्छिन् आमा । आमाको निर्णयप्रति घृणा प्रकट गर्नेका लागि एरिका आफ्नो भविष्यप्रति निस्पृह बनिदिन्छिन् । तथापि हाकाहाकी विद्रोह गर्ने ताकत छोरीमा छैन । आमा एरिकालाई फकाउँछिन्, चड्काउँछिन्, रुन्छिन्, चिच्याउँछिन् । तर, ती सबै छोरीप्रति अगाध प्रेमकै अभिव्यक्ति हुन् । अर्को एक ठाउँमा जेलिनेक लेखिछन् 'राती जब उनीह टेलिभिजन हेरिरहेका हुन्छन्, मौन कारवाही भंग गर्दै आमा भन्छिन्, म जे गर्छु सबै तिम्रै लागि गर्छु ।'

आमाको कडा शासन विस्तारै संकटमा पर्नथाल्छ । एरिकाको प्रतिक्रियात्मक कारवाही विभिन्न प्रमा देखापर्छ । छोरी त्यस्तो ठाँटवाँटमा पैसाको बिटो उडाइदिन्छिन् जुन उनी कहिल्यै प्रयोग गर्दिनन्, जब कि त्यो पैसा आमा नयाँ घरका लागि बचत गर्न चाहन्थिन् ।

एरिकाको प्रतिक्रियात्मक कारवाही बढ्दै जान्छ । भियनाको प्रतिबन्धित क्षेत्रमा उनलाई टर्किस पीप शो हेर्न बानी लाग्छ जहाँ प्रत्यक्ष सामुहिक यौन क्रियाकलाप चलिरहेको हुन्छ । त्यहाँ जोडीविहीन त एरिकामात्र पो हुन्छिन् त एरिपीडक यौनक्रियाकलापका चलचित्रप्रति उनको रुचि बढ्छ । प्रेटरका अध्याया गल्लीहमा उनी यौन जोडीको चियोचर्चा गर्न थाल्छिन् जसमा अक्सर उनको चोरी समातिन्छ ।

सन्तानप्रति अतिनियन्त्रणको प्रतिक्रिया कुन प्रमा देखापर्छ ? यो प्रश्नको सुन्दर जवाफ हो जेलिनेकको 'पियानो शिक्षिका' जेलिनेकका उपन्यास र नाटकमा क्रिया, प्रतिक्रियाको यस्तो सुन्दर सांगीतिक प्रवाह पाइन्छ जसले सामाजिक विसंगति र त्यसको प्रभुत्ववादी शक्तिलाई राम्ररी अनावरण गरिदिएको छ । नोबेल पुरस्कार घोषणा वक्तव्यमा स्विडिस एकेडेमीले भनेको छ ।

नारीवाद, शान्ति, वामपन्थी राजनीति, दमित यौन र त्यसबाट सिर्जित नारीपुरुषबीचको तन्त्र जेलिनेकको लेखनका खास कच्चा पदार्थ हुन् । भण्डै बीस वर्षसम्म अष्ट्रियाली कम्युनिस्ट पार्टी सदस्य रहेकी जेलिनेक सामाजिक भीडबाट बच्न चाहन्छिन् । भीडबाट बच्नेका लागि डिसेम्बर १० मा हुने पुरस्कार वितरण समारोहमा आफू उपस्थित नहुने घोषणा गरेकी छिन् । पछिल्लो नाटक 'ब्रिम्बील्याण्ड'मा उनले इराकमाथि अमेरिकी आक्रमणको कडा विरोध गरेकी

शवका दृश्यहरू छन् । स्विडिस एकेडेमीका महासचिव होरास इग्दाहालले यसलाई लिएर पुरस्कारलाई राजनीतिक रूपमा दिन नहुने टिप्पणी गरेका छन् । ब्रिम्बील्याण्डमा उनले देशभक्तिपूर्ण उत्तेजना कसरी पागलपनमा बदलिन्छ भन्ने कुराको राम्रो विश्लेषण गरकी छन् । होरासले भनेका छन् कि यस मामलामा उनी पूरै ठीक छन् । जेलिनेक स्वयं आफूलाई कमजोरहरूको पक्षधर भन्न रुचाउँछन् । शक्तिशालीहरूको पक्ष साहित्यको पक्ष हुन सक्दैन उनको दावी छ ।

चेक यहूदी मुलका पिता र भियनाली आमाबाट सन् १९४६ मा जन्मिएकी जेलिनेक कुनै दिन भियना कन्जर्भेटरीकी संगीत छात्रा थिइन् जुन अनुभव उनले प्रियानो टिचरमा पोखेकी छन् । सन् १९६७ मा उनको पहिलो कविताकिताब निस्कियो लिसाज साटेन । सन् ७० मा युरोपेली विद्यार्थी आन्दोलनमा लागेपछि उनको लेखन विद्रोही धारतर्फ मोडियो । व्यंग्यात्मक उपन्यास 'वी आर डिकोर्ड, बेबी' पछि 'विमन एज लभर्स', 'लिस्ट', 'विण्डरफुल वण्डरफुल टाइम्स' प्रकाशनमा आए । सन् ९५ मा प्रकाशित नाटक 'सिर्भिसेज'मा अवैध यौन क्रियाकलापका थुप्रै दृश्य छन् जसलाई 'पिर्नोग्राफिक कमेडी' पनि भनिएको छ ।

प्रियानो शिक्षिकामा जेलिनेकले आमा छोरी तथा छोरी र प्रेमीबीचको नज्दािकी निकै राम्ररी टिप्पणी गरेकी छन् । आमा विस्तारै छोरीमाथि आफ्नो नियन्त्रण गुमाउँदै जान्छिन् । तर, एरिकाका लागि त्यो माया हुँदैन जुन उनकी आमा गरिरहेकी हुन्छिन् । उपन्यासको सुरुदेखि नै वाल्टर आफ्नी शिक्षिकाप्रति आकर्षित देखिन्छ । पाठकलाई लाग्छ एरिका र शिक्षिकाबीचको सम्बन्ध नयाँ रूपमा विकसित हुनेछ । तर, शिक्षिकाको प्रचण्ड यौन कामना र छात्रको हिंस्रकपनाले सम्बन्ध जटिल बन्दै जान्छ । वाल्टरका लागि शिक्षिका दुई दिनको रमभूमि मात्र हो । अन्ततः ऊ पूर्वजीवनमै फर्कन्छ । तर शिक्षिका उनको जीवन त आत्महत्या वा हत्या हुनुभन्दा कता हो कता त्रासद बनिदिन्छ । प्रियानो शिक्षिका जेलिनेकको सर्वाधिक लोकप्रिय कृति भए पनि कतिपय समीक्षकले विण्डरफुल वण्डरफुल टाइम्सलाई उनको उत्कृष्ट कृति भनेका छन् । विण्डरफुल...को नायक रेनर मारिया बिस्कोस्कीमा कताकता कामुको पात्र मर्सोल्टको भूमिको आउँछ । प्रियानो शिक्षिकाको वाल्टर र विण्डरफुल...को रेनर धेरै हदसम्म समान छन् । दुवै जना भ्रम, क्रुरता र हिंस्रकपनाबाट प्रेरित छन् । फेरि पनि, समीक्षकहरूका अनुसार, रेनरको भूमिका बढी शक्तिशाली छ ।

अष्ट्रियाविरोधी लेखिकाका रूपमा केही राजनीतिक पार्टी जेलिनेकविरुद्ध खनिएका छन् । उनका हरेकजसो कृतिमा कुनै न कुनै रूपमा अष्ट्रियाको राजनीतिप्रति घृणा प्रकट गरिएको छ । 'सिल्डिन' अफ डेडमा त उनले अष्ट्रियालाई मृत्युको साम्राज्य नै भनेकी छन् । पछिल्लो समयमा उनका नाटकप्रति अष्ट्रियामा निकै चिसा प्रतिक्रियाहरू व्यक्त भएका छन् । जोर्ग हेडरको नेतृत्वमा रहेको दक्षिणपन्थी फ्रिडम पार्टी सरकारमा रहेसम्म आफ्नो नाटक प्रदर्शन अधिकार नदिन सन् २००० मा उनले प्रकाशकलाई आदेशसमेत दिएकी थिइन् । फ्रिडम पार्टीले उनलाई अष्ट्रियालाई हिलोमा लखारपखार गर्न रमाउने आइमाईको रूपमा निन्दा गरेको छ ।

अष्ट्रियाका जोहानन नेस्टेड, फेलिक्स साल्टेन, जोसेफ रोथ, फर्डिनान्ड रेमण्डलगायतलाई पछ्याइ पारेर नोबेल पुरस्कार विजेता प्रथम अष्ट्रियाली बनेकी छन् जेलिनेक । यो पुरस्कार पाउने विश्वकी दशौं महिलाका रूपमा पनि इतिहासमा अब उनको नाम अंकित हुनेछ । जेलिनेकलाई अष्ट्रियाली लेजेन्ड थोमस बर्नहार्डको युवा समकक्षी मानिन्छ । आफ्नै देशमा जति आलोचना भए पनि समकालीन विश्वसाहित्यमा उनको लेखनलाई निकै प्रभावशाली मानिएको छ ।